

ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Опанасюк В.В., *к. політ. н., СумДУ*

У сучасному світі формування та розвиток нових політичних систем здійснюється або в напрямку до авторитаризму, або до демократії. Остання тенденція при цьому є необхідною та об'єктивною, а відповідно – домінуючою. Поряд із цим названі тенденції реалізуються при значному зовнішньому політичному впливові на національні політичні системи, що здійснюється на основі політичної інженерії та маніпулятивних технологій. Однак експортовані Заходом політичні технології часто не враховують ментальні особливості, політичну культуру трансформаційних суспільств. Саме тому політичним силам, які перемогли всередині держави не вдається повністю реалізувати намічені демократичні перетворення, зокрема ті, що визначають демократичний статус відносин між державою та її громадянами.

Проблема полягає в необхідності прогнозування можливостей вільного волевиявлення громадян під час чергових парламентських виборів 2012 р. у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України нового виборчого закону [1]. У дійсності поставлена проблема зачіпає значно глибші прошарки виборчого процесу, ніж звичайне з'ясування можливостей реалізації громадянином процедури голосування, адже організаційне та правове забезпечення вільного волевиявлення є одним із визначальних критеріїв демократичного суспільства.

Ухвалення в листопаді 2011 р. нового Закону України “Про вибори народних депутатів України” викликало жваву дискусію в засобах масової інформації. Подію оцінювали експерти та політики, проте поза межами публічного обговорення залишилися прогностичні оцінки реалізації самої суті поняття “виборча система” в її вузькому, тобто професійному для політолога значенні. Із врахуванням висновків західних теоретиків політики М. Дюверже [2] та Дж. Сарторі [3] спершу з'ясуємо характер основних змін у моделі переходу голосів виборців у місця у вищому представницькому органі – Верховній Раді України. Зауважимо, що поняття моделі виборчої системи об'єднує її формат із сукупністю механізмів переведення голосів виборців у депутатські мандати.

Політологи схильні вирізняти дві ідеальні моделі виборчих систем – мажоритарну та пропорційну. Однак у дійсності віднайти чисті типи неможливо, оскільки механізми переведення голосів виборців у депутатські мандати залежать від функціональних особливостей політичної системи та потреб політичної сили, що знаходиться при владі. У зв'язку з цим поряд із вже переліченими часто називають змішану виборчу систему, яка в залежності від уже згаданих умов у різних пропорціях поєднує елементи пропорційної та мажоритарної виборчих систем. Згідно з виборчим законодавством 2011 р. в Україні існує змішана форма виборчої системи, яка розподіляє мандати у Верховній Раді порівну між одномандатними та багатомандатними округами.

Однак такий, на перший погляд справедливий, принцип розподілу місць у вищому законодавчому органі України в дійсності не гарантує співвимірне представництво політичних партій так само, як і не забезпечує реалізацію принципу достатнього зв'язку між виборцями та їх представниками в парламенті. Зауважимо, що ідеалом демократії є безпосереднє волевиявлення народу при прийнятті доленосних для суспільства рішень, а тому в дійсності рівень демократичного представництва оцінюється за критерієм відображення інтересів громадянина у вищому органі законодавчої влади.

Перейдемо до з'ясування причин викривлень у системі представництва. Перша причина знаходиться в площині розподілу місць у парламенті. У частині депутатських мандатів, отриманих за мажоритарною системою, місця розподіляються переважно між політичними партіями. Дійсно, виборець голосує за конкретну особистість, але остання може бути або, як правило, є завдяки зусиллям тієї чи іншої політичної сили членом тієї ж іншої політичної партії. Звідси випливає закономірність стабільно функціонуючої політичної системи, що базується на виборчій системі абсолютної більшості: чим керованішою є економічна система держави, чим сильнішим є вплив держави на громадянина, тим більше шансів у правлячій партії зберегти свої позиції у вищому законодавчому органі. І причина тут полягає не тільки в ресурсних можливостях правлячій партії, хоч це один із найважливіших факторів впливу на громадську думку, і навіть не в можливостях використання адміністративного ресурсу як методів, що є достатньо перевіченими різними правлячими політичними партіями на українському виборцеві як в радянський період, так само й упродовж років незалежності України. Мовиться про те, що саме правляча, а не опозиційна політична партія має реально більші можливості ангажувати до своїх лав осіб, які готові включитися в передвиборчі перегони. Із цією метою часто використовують такі методи політичного, економічного, психологічного впливу як підкуп, політичний чи економічний тиск, шантаж тощо. Поряд із цим значно зростає можливість реалізації сценаріїв залякування, звинувачення в протиправних діях, а

також використання брудних політичних технологій, спрямованих як на кандидата-мажоритарника, так само й на його електорат.

Друга причина викривлення представництва в парламенті – це підняття прохідного бар'єру для політичних партій із 3 до 5%. Таке нововведення прогнозовано на користь правлячої політичної партії. Спробуємо обґрунтувати цей прогноз. Справді, підняття прохідного бар'єру збільшить частку депутатів у Верховній Раді України від партії-переможниці виборчих перегонів. Підвищення прохідного бар'єру стимулює непрохідні політичні партії до об'єднання із прогнозовано прохідними партіями. У цьому зв'язку спрацьовує ефект вибору сильнішого. Звідси випливає, що у правлячої політичної партії в Україні з'являються реальні шанси забезпечити собі переважачу більшість у парламенті.

Все сказане дає підстави зробити висновок про зовні демократичний характер останніх нововведень до виборчого законодавства України. Водночас приховані особливості нової виборчої системи забезпечують широкі можливості для маніпулювання результатами виборів не тільки на етапі передвиборчих перегонів, але так само на етапі розподілу місць у парламенті. Цей розподіл прогнозовано здійснюватиметься на користь правлячої політичної партії, яка має всі шанси сформувати абсолютну більшість. Водночас, прийнята виборча система послабляє зв'язок виборця з депутатом, зменшує шанси на забезпечення інтересів виборця у вищому представницькому органі держави.

Список використаних джерел

1. Україна. Верховна Рада. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листоп. 2011 р. № 4061-VI // Урядовий кур'єр. – 2011. – 15 груд. – № 234.
2. Дюверже М. Политические партии / Морис Дюверже ; пер. с франц. Л. А. Зимина. – М. : Академический Проект, 2002. – 560 с. – (Серия “Концепции”).
3. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія : дослідження структур, мотивів і результатів / Джованні Сарторі ; пер. з 2-го англ. вид. О. І. Мороз. – К. : АртЕк, 2001. – 224 с.